

نیاز آموزشی حفظ محیط زیست زنان روستایی شهرستان ایلام

مرجان واحدی^۱، سمیه سلیمان نژاد^۲، همایون مرادنژادی^۳

۱- استادیار گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد ایلام
 ۲- دانش آموزانه کارشناسی ارشد رشته ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد ایلام
 ۳- استادیار گروه کارآفرینی و توسعه روستایی، دانشگاه ایلام

چکیده

با توجه به نقش و جایگاه زنان به ویژه زنان روستایی در حفظ محیط زیست، شناخت نیازهای آموزشی و آرایه‌ی آموزش‌های لازم در این زمینه برای آنان، یک ضرورت به حساب می‌آید. این پژوهش با هدف تعیین نیازهای آموزشی زنان روستایی شهر ایلام در زمینه‌ی حفظ محیط زیست انجام گرفته است. این پژوهش به لحاظ ماهیت داده‌ها دیدمان کمی، از نظر هدف کاربردی و از نظر روش گردآوری داده‌ها توصیفی است. جامعه‌ی آماری این تحقیق، همه‌ی زنان روستایی شهرستان ایلام به شمار ۱۳۴۰۰ نفر بود که با استفاده از فرمول کوکران، ۱۵۰ تن از آنان به عنوان نمونه با روش نمونه‌گیری طبقه‌ای تصادفی انتخاب شدند. ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه بوده است که روایی محتوایی آن توسط نظرخواهی از صاحب نظران و روایی هم‌گرا از طریق محاسبه‌ی $CR=0/87$ و $AVE=0/79$ تأیید شد. پایایی پرسشنامه با استفاده از نرم افزار R و محاسبه‌ی ضریب تنای ترتیبی برای بخش‌های مختلف پرسشنامه ($\Theta = 0/79 - 0/87$) تعیین شد. برای تعیین نیازهای آموزشی از الگوی نیازسنجی بوریچ استفاده شده است. نتایج نشان دادند که زنان روستایی در همه‌ی زمینه‌های آموزشی حفظ محیط زیست شامل حفاظت از آب، هوا، خاک، گونه‌های گیاهی و جانوری، جنگل و مرتع به آموزش نیاز دارند. مقایسه‌ی دو گروه از زنان روستایی شرکت کرده و شرکت نکرده در دوره‌های آموزش زیست محیطی با استفاده از آزمون من ویت نی نشان داد که تفاوت معنی داری بین این دو گروه از نظر نیازهای آموزشی وجود دارد. نتایج تحلیل رگرسیون ترتیبی برای بررسی نقش متغیرهای اثرگذار بر نیازهای آموزشی، نشان داد که از بین متغیرهای پژوهش، تنها دو متغیر میزان تحصیلات و میزان استفاده از رادیو و تلویزیون بر احتمال برآورد نیازهای آموزشی زنان مورد مطالعه تأثیر داشته‌اند.

نمایه واژگان: نیاز آموزشی، نیاز سنجی، حفظ محیط زیست، زنان روستایی

نویسنده‌ی مسئول: مرجان واحدی

رایانامه: marjan.vahedi@yahoo.com

دریافت: ۹۵/۵/۷ پذیرش: ۱۳۹۵/۱۱/۲۷

مقدمه

در آستانه ی هزاره ی سوم میلادی، دغدغه ی اصلی سازمان های بین المللی و اندیشمندان، بروز چالش های محیط زیست و روند فزاینده آن می باشد. انسان به عنوان عامل تأثیرگذار و قربانی این بحران به شمار می رود. از همین رو، اصلاح روند بحران محیط زیست به باور عموم صاحب نظران محیط زیست در گرو اصلاح آموزه های انسان و تغییر نگرش، بینش و دانش او نسبت به محیط پیرامون می باشد (عمادی، ۱۳۸۲). محیط زیست در سطح جهانی و ملی در معرض تهدیدهای جدی است و این تهدیدها از گرم شدن زمین گرفته تا از دست رفتن تنوع زیستی و انواع آلودگی ها را شامل می شوند. هم زمان، ازدیاد بی رویه جمعیت، رشد صنعت و استفاده ی غیراصولی از منابع های طبیعی نتیجه های ناگواری به وجود آورده است که اثرگذاری های نامطلوب آن روز به روز حادثر شده اند از جمله تخریب محیط زیست، نابودی جنگل ها و مرتع ها، خرابی زمین های کشاورزی، آلودگی آب و خاک و هوا، کاهش منابع های تولید انرژی و بروز انواع بیماری ها. صاحب نظران توسعه پایدار باور دارند که یکی از مهم ترین راه های موجود برای حفظ محیط زیست، ایجاد فرهنگ مناسب زیست محیطی و ترویج آن در جامعه است تا جایی که همه ی آحاد کشور به تغییر ماده ۵۰ قانون اساسی کشورمان حفاظت از محیط زیست را وظیفه ی عمومی خود تلقی کنند و از آن مانند اموال شخصی خود مراقبت کنند. بسیاری از اندیشمندان باور دارند که ترویج فرهنگ زیست محیطی در هر جامعه به کل از طریق زنان آگاه و با اعتماد به نفس و توانمند میسر است، زیرا شکل گیری شخصیت آحاد جامعه از دامن مادران آغاز می شود (فتحی و اجارگاه، فرمهبینی فراهانی، ۱۳۸۲). در ارتباط با نقش زنان در حفاظت از محیط زیست، نظرهای متفاوتی داده شده است که در مجموع اشاره بر برتری نقش آنان در مقایسه با نقش مردان در این راستا دارد. زنان به واسطه دارا بودن ویژگی زایش و پرورش و به بیان دیگر ویژگی های مادرانه، خود را همسوتر با طبیعت و هدف آفرینش می بینند و لذا به طور غریزی و فطری گرایش به آن دارند که دلسوزانه تر از مردان در اندیشه حفظ طبیعت باشند (تکیه خواه، ۱۳۸۷).

یوسفیان (۱۳۸۷) برتری زنان در حفظ محیط زیست را، به واسطه ی زن بودن آنان نمی داند، بلکه آن را به آموزه هایی که در زمینه ی استفاده از منابع ها داشته و دارند، نسبت می دهد. آموزش محیط زیست به طور فزاینده ای به عنوان یک ابزار در مدیریت زیست محیطی مطرح است (لاته و مونیانندی، ۲۰۱۰). نقش زنان به ویژه زنان روستایی با توجه به وجود چالش های زیست محیطی (آلودگی آب، هوا و خاک، تخریب لایه اوزون، تولید زباله و افزایش پسماندها، رشد جمعیت، تقاضای فزاینده برای غذا، افزایش تقاضا برای آب و کاهش کیفیت آن، افزایش تقاضا برای انواع انرژی) که در آینده ی نزدیک محیط زیست را با چالش های جدی تری روبه رو می کنند، و با توجه به ارتباط نزدیکی که با طبیعت و محیط زیست دارند، دارای اهمیت بسیاری است. اگر چه، آگاه سازی همگانی و آموزش جامعه در رابطه با ارزش و اهمیت محیط زیست برای ادامه ی حیات بشر امری بسیار مهم می باشد. بنابراین، با در نظر گرفتن نقش و جایگاه زنان به ویژه زنان روستایی در زمینه ی حفظ و حراست از محیط زیست و منابع های طبیعی، ارایه ی آموزش های لازم در زمینه ی محیط زیست برای آنان یک ضرورت به حساب می آید. اما، برنامه ریزی آموزشی مناسب برای آموزش زنان روستایی در زمینه ی محیط زیست نیازمند تعیین نیازهای آموزشی یا نیازسنجی است. نیازسنجی آموزشی فرآیندی است در جهت شناخت فراگیران و علاقه ی آنان برای یادگیری. این فرآیند به منظور تشخیص تفاوت دانش فرد با وضعیت مطلوب و مورد نیاز و یافتن راه حل آموزشی برای برخی از چالش ها به کار می رود. نیازسنجی نقطه ی اتکای برنامه های آموزشی ترویجی است و هدف از نیازسنجی، ایجاد شالوده ای برای آموزش است (کاپلن، ۲۰۰۳). در بررسی نیازهای آموزشی از مدل های مختلفی استفاده می شود که یکی از پرکاربردترین آن ها مدل بوریچ است. این مدل جامع ترین مدل ارزیابی نیازهای آموزشی (پزشکی راد و همکاران، ۱۳۸۷) و در اصل یک فرایند خودارزشیابی است که مبتنی بر داوری مخاطبان درباره ی خودشان است (بوریچ، ۱۹۸۰). این مدل بر پایه اختلاف نمره بین میزان اهمیت

صالحی و همکاران (۱۳۹۲)، در پژوهشی با عنوان آموزش و پرورش و محیط زیست (نگرش، آگاهی و رفتارهای زیست محیطی دانش آموزان) به این نتیجه رسیدند که نزدیک به ۶۸ درصد از دانش آموزان دارای رفتارهای مسئولانه نسبت به محیط زیست بودند. افزون بر این، یافته‌ها گویای بالا بودن آگاهی زیست محیطی دانش آموزان مورد بررسی بود. نزدیک به ۵۵ درصد از دانش آموزان دارای نگرش زیست-محور و مابقی دارای نگرش فن-محور بودند.

عبدالهی و صادقی (۱۳۹۱)، در پژوهشی با عنوان نیازسنجی آموزش زیست محیطی دانش آموزان پسر مقطع ابتدایی شهر اصفهان به این نتیجه رسیدند که دانش آموزان در مورد ضرورت وجود گونه‌های گیاهی، خطرهای آلودگی صوتی و خطرهای دفع نادرست زباله ها، آگاهی به نسبت خوبی دارند ولی در مورد کم بودن منبع ها، ضرورت تنوع زیستی و سودمندی های درختان در کاهش آلودگی صوتی اطلاعات کافی ندارند. ۸۰ درصد علامت بازیافت را نمی‌شناسند و در مورد مواد قابل بازیافت شناخت خوبی ندارند. هیچ‌گونه شناختی در مورد علامت دوستدار لایه اوزون روی محصولات و ضرورت توجه به آن نیز ندارند. به نقش خودشان و همه مردم در کاهش آلودگی زیست محیطی نگرش مثبتی دارند. به دلیل چالش های زیست محیطی نگران سلامت خود هستند ولی هنوز به این که انسان از محیط زیست اطرافش بد استفاده می‌کند باوری ندارند؛ هر چند بر این باورند که انسان‌ها حق ندارند هر گونه بخواهند در محیط طبیعی تغییر ایجاد کنند.

عظیمی و همکاران (۱۳۹۱)، در مقاله ای با عنوان افزایش دانش زیست محیطی همگانی با تاکید بر آموزش محیط زیست، پیشنهاد کرده اند که آموزش محیط زیست مانند انواع و نحوه ی کاهش آلودگی های زیست محیطی در همه ی مقطع ها در رشته های گوناگون به ویژه رشته های مهندسی و فنیباید به صورت یک واحد درسی جداگانه و اجباری و نه اختیاری طراحی شوند و گرایش موضوع های آنها به صورت تخصصی در گروه های گوناگون فنی و مهندسی تنظیم شوند. مسرور رودسری و همکاران (۱۳۹۲)، در پژوهشی با عنوان اثربخشی دوره ی آموزشی ترویجی بر آگاهی های زیست محیطی آبرزی

موضوع آموزشی و میزان مهارت فرد در آن زمینه بنا نهاده شده است (زرافشانی و همکاران، ۱۳۹۰).

سعادت و همکاران (۱۳۹۳)، نیازهای آموزشی زیست محیطی دانش آموزان استان خوزستان را بررسی کرده و نشان داده اند که آموزگاران مدرسه ها و کتاب های درسی اطلاعات زیست محیطی کافی در اختیار دانش آموزان قرار نمی دهند. همچنین، فعالیت های جنبی و فوق برنامه در زمینه ی محیط زیست در مدرسه ها بسیار کم است در حالی که تأثیر این فعالیت ها در ایجاد شناخت نسبت به محیط زیست از کتاب های درسی و آموزگاران بیشتر است. ویسی و زرنیدیان (۱۳۸۸)، نیازهای آموزشی زیست محیطی زنان خانه دار را در منطقه ی ۱۲ شهر تهران بررسی کرده و نشان داده اند که زنان از مفهوم های پایه ای محیط زیست آگاهند، اما، از روش های مدیریت مانند مدیریت پسماندها، آگاهی چندانی ندارند. همچنین زنان با سن کمتر، آگاهی های زیست محیطی پایین تری دارند و برنامه های آموزشی زیست محیطی، نخست باید آنان را مورد توجه قرار دهد.

عزیزی و همکاران (۱۳۸۸)، در پژوهش خود به بررسی روش های آگاه سازی و دانش افزایی زنان خانه دار شهر ایلام در زمینه ی حفاظت از محیط زیست پرداخته اند. بخشی از دست آوردهای این پژوهش نشان می‌دهد که زنان خانه‌دار به محیط زیست علاقه مندند و رفتارهای زیست محیطی آنان در راستای حفظ محیط زیست بوده است، و تا حدودی نیز تخریب‌های زیست محیطی انجام شده توسط دیگران را کنترل کرده و با سازمان های مردم نهاد زیست محیطی آشنایی کمی داشته‌اند. همچنین بررسی میزان آگاهی، دسترسی، مشارکت و تأثیر روش های متداول آگاه سازی در زمینه ی محیط زیست از دیدگاه پاسخگویان نشان می‌دهد که این گروه از جامعه مخاطب اصلی برنامه‌های آموزشی زیست محیطی قرار نگرفته‌اند. زمانی کوخالو و همکاران (۱۳۹۱)، در پژوهشی با عنوان شناسایی نیازهای آموزشی خانوارهای منطقه ی ۱۹ تهران بر پایه سرفصل موضوع های آموزشی محیط زیست نتیجه گرفتند که آموزش چگونگی کاهش آلودگی صوتی در شهر تهران و آموزش روش های حفظ بهداشت محیط اولویت های آموزشی اول و دوم خانوارهای مورد بررسی بوده اند.

حفظ محیط زیست در نیجریه را بررسی کرده و نشان داده اند که بیشتر زنان (۷۹/۲ درصد) به کشاورزی مشغولند و در حفاظت از خاک نقش دارند. حدود ۷۸ درصد از زنان در کاشت درخت و یا گل شرکت داشته‌اند. نبود سامانه دفع زباله ها، سامانه زهکشی ضعیف و سطح پایین اطلاعات زیست محیطی در بین زنان مورد مطالعه از جمله مشکلات زنان در این پژوهش بوده‌اند. گوربیا (۲۰۱۳)، در مقاله‌ای به بررسی نقش زنان در حفاظت از محیط زیست در فیلیپین پرداخت. در این مقاله دیدگاه زنان، ماهیت مشارکت و انگیزه‌های آنان و چالش‌های پیش رو در حفظ محیط زیست بررسی شده است. نتایج به دست آمده از این پژوهش نشان دادند که باید به زنان فرصت داد تا در همه‌ی سطوح تصمیم‌گیری‌های زیست محیطی، شرکت کنند.

سیندو و سینگ (۲۰۱۴)، آگاهی دانش آموزان دبیرستانی را در زمینه‌ی آموزش‌های زیست محیطی بررسی کرده و نشان داده‌اند که بین دانش آموزان دختر و پسر روستایی از نظر آگاهی‌های زیست محیطی تفاوت معنی داری وجود ندارد در حالی که بین دانش آموزان دختر و پسر شهری از نظر آگاهی‌های زیست محیطی تفاوت معنی داری وجود دارد. تر (۲۰۰۹)، در پژوهشی افزایش آگاهی‌های زیست محیطی زنان را با آموزش بررسی کرده است. در این پژوهش پرسشنامه‌ای شامل بحث‌های زیست محیطی یک بار پیش از آموزش توسط پاسخگویان پر شده و پس از اجرای آموزش نیز بار دیگر پاسخگویان در آزمون شرکت کرده‌اند و سپس این نتایج با هم مقایسه شده‌اند. نتایج این پژوهش نشان داده است که سطح دانش زنان درباره‌ی محیط زیست با آموزش افزایش یافته است. ستین و نیسانسی (۲۰۱۰)، افزایش آگاهی‌های زیست محیطی دانش آموزان را با انجام طرح پیش آزمون و پس آزمون در دو گروه آزمایشی و کنترل بررسی کرده و نشان داده‌اند که روش‌های آموزشی مورد استفاده در برنامه‌ی درسی جدید زیست‌شناسی نسبت به روش‌های سنتی، در افزایش آگاهی‌های زیست محیطی اثربخش‌تر بوده‌اند. هاسیل اگلو و همکاران (۲۰۱۱)، نیز آگاهی‌های زیست محیطی دانش آموزان پایه‌ی ششم، هفتم و هشتم را بررسی کرده و نتیجه گرفته‌اند که هر چه دانش آموزان به پایه‌ی بالاتر

پروران گیلان به این نتیجه رسیدند که برنامه‌های ترویجی اثرگذاری معنی‌دار بر آگاهی‌های زیست محیطی آبری پروران داشته‌اند.

کریمی (۱۳۸۲)، در بررسی نیازمندی‌های آموزشی زیست محیطی دانش آموزان، زنان خانه‌دار و آموزگاران منطقه خاک سفید تهران به این نتیجه رسیده است که میزان آگاهی آموزگاران و دانش آموزان از مفهوم کلی محیط زیست، نسبت به زنان خانه‌دار بیشتر است. در نهایت، این پژوهش برنامه‌های آموزشی مورد نیاز هر یک از این سه گروه را تعیین کرده و شیوه‌های مناسب آن را پیشنهاد کرده است. شفیع‌ی (۱۳۹۳)، نیازهای آموزشی زنان روستایی را در تولید شیر بهداشتی در گاوداری‌های سنتی شهرستان بم بررسی کرده و نشان داده است که بیشتر زنان در زمینه‌ی تغذیه، بهداشت و بیماری‌های دام نیاز به آموزش دارند. رضوانفر و همکاران (۱۳۸۵)، در پژوهشی با عنوان بررسی نیازهای اطلاعاتی و منابع کسب اطلاعات زنان کشاورز در شهرستان شیروان چرداول نتیجه گرفتند که در فعالیتهای شالیکاری تعیین نوع سم ضد عفونی، در فعالیتهای زراعی گندم و جو، روش مبارزه با علف‌های هرز، در فعالیتهای دامداری روش خوراندن دارو به دام و در فعالیتهای مدیریت منزل، چگونگی تنظیم خانواده، بیشترین نیازهای اطلاعاتی زنان مورد بررسی بود.

محمدزاده و همکاران (۱۳۹۴)، نیازهای آموزشی کارشناسان سازمان جهاد کشاورزی گیلان را در اجرای کشاورزی دقیق با استفاده از مدل بوریچ تعیین کرده و نتیجه گرفته‌اند که همه‌ی موارد مطرح شده در نیازسنجی آموزشی در سطح بالای نیاز قرار دارند و در این بین، به کارگیری فناوری‌های مرتبط با سامانه اطلاعات جغرافیایی، آگاهی و به کارگیری فناوری‌های مرتبط با نقشه‌های عملکرد محصول و آگاهی و به کارگیری فناوری‌های مرتبط با نقشه‌های خاکشناسی کشتزار به ترتیب به عنوان مهم‌ترین موضوع‌های اولویت‌دار برای آموزش کارشناسان برای اجرای کشاورزی دقیق بوده‌اند. همچنین به غیر از متغیر رشته تحصیلی دیگر متغیرها تأثیر معناداری بر نیازهای آموزشی نداشته‌اند. وویپ و همکاران (۲۰۱۴)، مشارکت زنان در مدیریت و

و جانوری، جنگل و مرتع به عنوان هدف‌های اختصاصی پژوهش، نیازهای آموزشی زنان جداگانه به دست آمده است.

روش شناسی

این پژوهش از نظر ماهیت داده‌ها از نوع کمی، از نظر هدف کاربردی و از نظر روش گردآوری داده‌ها از نوع تحقیق‌های توصیفی پیمایشی است. جامعه‌ی آماری شامل همه‌ی زنان روستایی شهرستان ایلام به شمار ۱۳۴۰۰ تن بود که با استفاده از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای تصادفی با انتساب متناسب و بر پایه فرمول کوکران حجم نمونه ۱۵۰ نفر تعیین شد. ابزار پژوهش پرسشنامه‌ای مبتنی بر مدل بوریچ بود که گویه‌های آن بر پایه‌ی مرور ادبیات پژوهش و مصاحبه با کارشناسان محیط زیست، در پنج سوپیه‌ی حفاظت از محیط زیست؛ شامل حفاظت از هوا (۱۱ گویه)، حفاظت از خاک (۱۷ گویه)، حفاظت از آب (۱۴ گویه)، حفظ تنوع گونه‌های گیاهی و جانوری (۱۳ گویه)، و حفاظت از جنگل‌ها و مرتع‌ها (۲۰ گویه) در قالب طیف لیکرت پنج‌گزینه‌ای (یک نشانگر خیلی کم و پنج نشانگر خیلی زیاد) طراحی شده بود. روایی محتوایی پرسشنامه توسط نظر خواهی از صاحب نظران و روایی همگرا با محاسبه‌ی $CR=0/87$ و $AVE=0/79$ تأیید شد. پایایی پرسشنامه با استفاده از نرم افزار R و محاسبه‌ی تتای ترتیبی تعیین شد که مقدار این ضریب برای بخش‌های مختلف پرسشنامه در جدول ۱ نشان داده شده است.

جدول ۱- پایایی سنجی (ضریب تتای ترتیبی) پرسشنامه

میزان اهمیت اطلاعات	میزان حفاظتی	میزان اطلاعات
۰/۸۲	۰/۸۱	هوا
۰/۸۰	۰/۷۹	خاک
۰/۸۴	۰/۸۵	آب
۰/۸۳	۰/۸۷	تنوع گونه‌های گیاهی و جانوری
۰/۷۹	۰/۸۳	جنگل‌ها و مرتع‌ها

بر پایه‌ی مدل بوریچ برای هر گویه پرسشنامه دو امتیاز محاسبه شد که یکی گویای میزان اهمیت موضوع آموزشی و دیگری گویای میزان دانش یا اطلاعات زنان روستایی بود. سپس بر پایه‌ی فرمول زیر اولویت هر ۷۵ موضوع

می‌رود رفتارهای مثبت زیست محیطی آنان کاهش می‌یابد. میچ و همکاران (۲۰۱۰)، پژوهشی با عنوان نیاز آموزشی زنان روستایی در پرورش کرم ابریشم در استان آسام انجام داده‌اند. در این بررسی، زنان کشاورز فعالانه در پرورش کرم ابریشم شرکت کردند اما سطح دانش و مهارتشان کافی نبود. نتایج به دست آمده از این پژوهش نشان داد که زنان کشاورز در پرورش کرم ابریشم بیشتر به آموزش عملی نیاز دارند.

حدود نیمی از آنان نیاز به آموزش پرورش کرم ابریشم دارند و درگیری آنان در زراعت گیاه میزبان و مدیریت آن خیلی کمتر بوده است. بوت و همکاران (۲۰۱۳)، نیز نیازهای آموزشی ترویجی زنان روستایی را در پنجاب پاکستان بررسی کرده و نشان داده‌اند زنان روستایی با وجودی که میانگین سنی پایین (حدود ۳۴ سال) دارند ولی از نظر سطح سواد پایین هستند به طوری که نزدیک به ۶۰ درصد پاسخگویان بی سواد بوده و هرگز به مدرسه نرفته‌اند. نبود اعتماد به نفس و امنیت اجتماعی، تضاد اجتماعی و اشاعه نداشتن اطلاعات از طریق رسانه‌ها از جمله مشکلات زنان روستایی در این بررسی بودند.

حسین و اسلام (۲۰۱۲)، نیازهای اطلاعاتی زنان روستایی را در بنگلادش بررسی کرده و نتیجه گرفته‌اند که مهم‌ترین نیازهای اطلاعاتی آنان در زمینه‌ی کشاورزی، دامپروری، آموزش، تغذیه و بهداشت بوده و مهم‌ترین منبع‌های اطلاعاتی آنان به ترتیب تلویزیون، دوستان، همسایه‌ها، و آموزه‌های شخصی بوده است. مودوکوتی و میلر (۲۰۰۲)، در پژوهشی به بررسی عامل‌های مرتبط با نیازهای آموزشی و اطلاعاتی زنان زیمباوه در عرصه‌ی کشاورزی پرداخته‌اند. در این بررسی، نیازهای اطلاعاتی زنان با بهره‌گیری از مدل بوریچ ارزیابی شده است و نیازهای مربوط در گروه‌های تولیدات زراعی، تولیدات دامی، تغذیه، مدیریت منبع‌ها، بازاریابی و دسترسی به زمین و اعتبارات دسته‌بندی شده‌اند و اولویت‌های مربوط مشخص شده است تا به عنوان مبنایی برای طراحی دوره‌های آموزش و آرایه اطلاعات به زنان مورد توجه قرار گیرند. این پژوهش با هدف بررسی نیازهای آموزشی زنان روستایی در زمینه‌ی حفظ محیط زیست انجام گرفته است و در هر یک از سویگان مختلف محیط زیست از جمله، حفاظت از آب، هوا، خاک، تنوع گونه‌های گیاهی

از آزمون من-ویت نی، و برای بررسی رابطه ی بین متغیرهای تحقیق از ضریب همبستگی اسپیرمن استفاده شده است. همچنین به منظور بررسی نقش متغیرهای مستقل پژوهش بر نیازهای آموزشی، از رگرسیون ترتیبی استفاده شده است. لازم به یادآوری است برای ساخت متغیر ترکیبی نیاز آموزشی، از جمع بستن گویه های مربوط به نیاز آموزشی استفاده شده است.

یافته ها

نتایج به دست آمده نشان دادند که بیشتر پاسخ-گویان (۳۴/۱ درصد) در رده ی سنی ۳۰-۲۱ سال بوده و جوان به شمار می آیند. به لحاظ تحصیلات، ۳۲/۷ درصد دارای تحصیلات دیپلم بودند. نزدیک به ۳۱ درصد به میزان متوسط در دوره های آموزشی شرکت کرده اند و ۵۵ درصد زنان اظهار کرده اند که تا کنون دوره های آموزش زیست محیطی برای آنان برگزار نشده است. حدود ۹۹ درصد زنان در تعاونی زنان و شورای اسلامی روستا عضو نیستند.

آموزشی از دید زنان روستایی مشخص و مرتب شد. (MWDS = WDS)

که در آن:

نمره اولویت MWDS

$(I - C) * mI = WDS$

I = اهمیت هر یک از ۷۵ موضوع آموزشی از دید زنان

روستایی

C = دانش یا اطلاعات در رابطه با هر یک از ۷۵ موضوع

آموزشی

mI = میانگین اهمیت هر یک از ۷۵ موضوع آموزشی

در این مدل، موضوع های آموزشی که نمره ی اولویت آنها بالای ۴ باشد، بیشترین نیاز به آموزش را دارند؛ موضوع هایی که نمره ی اولویت آنها بین ۲ تا ۴ باشد جزو نیازهای آموزشی نبوده اما نیاز به تقویت دارند و موضوع هایی که نمره ی اولویت آنها زیر ۲ باشد نیاز به آموزش ندارند. در این پژوهش به منظور مقایسه ی نیازهای آموزشی بین دو گروه از زنان روستایی شرکت کرده و شرکت نکرده در دوره های آموزشی

جدول ۲- توزیع فراوانی زنان روستایی بر پایه ی ویژگی های فردی حرفه ای

متغیر	بر آورد	بر آوردکل	Std.Error	Wald	P
سن (سال)	۲۰ و کمتر	۲۴	۱۶	-	۱۶
	۲۱-۳۰	۵۱	۳۴/۱	-	۵۰/۱
	۳۱-۴۰	۴۱	۲۷/۳	-	۷۷/۴
	۴۱-۵۰	۲۲	۱۴/۸	-	۹۲/۲
	۵۱-۷۰	۱۲	۷/۶	-	۱۰۰
تحصیلات	بیسواد	۲۵	۱۶/۷	-	۱۶/۷
	ابتدایی	۲۷	۱۸	-	۳۴/۷
	راهنمایی	۳۷	۲۴/۷	-	۵۹/۳
	دیپلم	۴۹	۳۲/۷	-	۹۲
	بالتر از دیپلم	۱۲	۸	-	۱۰۰
شرکت در دوره های آموزشی ترویجی	خیلی کم	۱۷	۱۱/۳	۱۲/۸	۱۲/۸
	کم	۲۲	۱۴/۷	۱۶/۵	۲۹/۳
	متوسط	۴۶	۳۰/۷	۳۴/۶	۶۳/۹
	زیاد	۳۶	۲۴	۲۷/۱	۹۱
	خیلی زیاد	۱۲	۸	۹	۱۰۰
شرکت در دوره های آموزشی مرتبط با محیط زیست	بی پاسخ	۱۷	۱۱/۳	-	-
	بله	۴۵	۳۰	۳۴/۱	-
	خیر	۸۷	۵۵	۶۵/۹	-
	بی پاسخ	۱۸	۱۲	-	-
	بله	۲	۱/۳	-	-
عضویت در تعاونی زنان	بله	۱۴۸	۹۸/۷	-	-
	خیر	۱	۰/۷	-	-
عضویت در شورای اسلامی روستا	بله	۱۴۹	۹۹/۳	-	-
	خیر	-	-	-	-

اولویت ۹/۳۵، پرهیز از استفاده بیش از حد از کودهای شیمیایی با نمره ی اولویت ۸/۸۰ و پرهیز از قطع بی رویه ی درختان جنگلی با نمره ی اولویت ۸/۶۵، مهم ترین نیازهای آموزشی در زمینه ی حفاظت از خاک به شمار می آیند .

همان گونه که در جدول ۳، آمده است در مورد سویه ی حفظ تنوع گونه های گیاهی و جانوری، همه ی موارد مطرح شده نیاز آموزشی هستند و در این بین، جلوگیری از محدود کردن منبع های آبی مورد نیاز گونه های جانوری با نمره ی اولویت ۸/۹۶، جلوگیری از بهره برداری بی رویه از گونه های گیاهی (خوراکی و دارویی) با نمره ی اولویت ۸/۵۵ و جلوگیری از احداث سد و آبراهه های کشاورزی روی رودخانه ها با نمره ی اولویت ۸/۱۱، از مهم ترین نیازهای آموزشی زنان روستایی در زمینه ی حفظ تنوع گونه های گیاهی و جانوری بوده اند .

در مورد سویه ی حفاظت از جنگل ها و مرتع ها نیز همان گونه که جدول ۳، نشان می دهد همه ی موارد مطرح شده، نمره ی اولویت بالاتر از ۴ دارند و نیاز آموزشی به شمار می آیند و سه گویه ی استفاده ی بهینه و پایدار از گونه های گیاهی دارویی و غذایی با نمره ی اولویت ۹/۱۴، پرهیز از قطع یکسره و تبدیل زمین های جنگلی به زمین های کشاورزی با نمره ی اولویت ۸/۹۸ و روش بهینه ی بهره برداری از درختان بنه با نمره ی اولویت ۸/۹۰ از مهم ترین نیازهای آموزشی زنان روستایی در زمینه ی حفاظت از جنگل ها و مرتع ها می باشند .

اولویت بندی نیازهای آموزشی زنان روستایی در زمینه ی حفظ محیط زیست در جدول ۳، نشان داده شده است . همان گونه که در جدول مشخص است، همه ی زمینه های مورد بررسی به دلیل داشتن نمره ی اولویت بالاتر از ۴، جزو نیازهای آموزشی زنان روستایی در زمینه ی حفاظت از آب محسوب می شوند . البته بیشترین نیاز آموزشی در این زمینه به ترتیب پرهیز از شستشوی پشم گوسفندان در حاشیه ی رودخانه ها با نمره ی اولویت ۸/۸۳، استفاده ی بهینه از منبع های آب زیرزمینی با نمره ی اولویت ۸/۶۳ و جلوگیری از احداث کارخانه های تولید شن و ماسه در بالادست رودخانه ها و چشمه ها با نمره ی اولویت ۸/۴۳ می باشد .

همچنین بر اساس جدول ۳، همه ی موارد مطرح شده جزو نیازهای آموزشی در زمینه حفاظت از هوا می باشند . بیشترین نیاز آموزشی زنان روستایی در این زمینه عبارت اند از : پرهیز از سوزاندن کودهای حیوانی با نمره ی اولویت ۸/۶۶، جلوگیری از سوزاندن درختان برای سامانه های گرمایشی در فصل های سرد سال و استفاده از سوخت های جایگزین با آلودگی کمتر با نمره ی اولویت ۸/۵۲ و مصرف بهینه اسپری ها، آفت کش ها و حشره کش ها با نمره ی اولویت ۸/۵۰ .

در مورد سویه ی حفاظت از خاک نیز همان گونه که در جدول ۳، آمده است همه ی موارد مورد بررسی نیاز آموزشی به شمار می آیند که در این بین به ترتیب، پرهیز از ریختن زباله های مختلف خانگی و صنعتی با نمره ی

جدول ۳- اولویت نیازهای آموزشی زنان روستایی در زمینه ی حفظ محیط زیست

نیاز آموزشی	میانگین دانش*	میانگین اهمیت*	نمره ی اولویت
سویه ی پرهیز از شستشوی پشم گوسفندان در حاشیه ی رودخانه ها	۲/۲۳	۴/۲۹	۸/۸۳
حفاظت از استفاده بهینه از منبع های آب زیرزمینی	۲/۰۴	۴/۱۳	۸/۶۳
آب جلوگیری از احداث کارخانه های تولید شن و ماسه در بالادست رودخانه ها و چشمه ها	۲/۱۲	۴/۱۵	۸/۴۳
جلوگیری از ورود فاضلاب های کشاورزی و صنعتی به داخل رودخانه ها، چشمه ها و منبع های آب زیرزمینی	۲/۳۲	۴/۲۸	۸/۳۹
استفاده ی بهینه از سم ها و آفت کش ها به منظور جلوگیری از انتقال آن ها به منبع های آبی	۲/۱۹	۴/۱۹	۸/۳۸
جلوگیری از ورود فاضلاب خانگی به داخل رودخانه ها، چشمه ها و منبع های آب زیرزمینی	۲/۴۷	۴/۳۷	۸/۳۰
جلوگیری از شستشوی ماشین ها و ادوات کشاورزی در رودخانه ها	۲/۰۶	۴/۰۹	۸/۳۰
استفاده نکردن از فاضلاب به عنوان آب کشاورزی	۲/۳۳	۴/۲۶	۸/۲۲
استفاده ی بهینه از کودهای شیمیایی (میزان و زمان مناسب) به منظور جلوگیری از ورود آنها به منبع های آب	۲/۰۱	۴/۰۳	۸/۱۴
زیرزمینی			
پرهیز از احداث استخرهای پرورش ماهی در امتداد رودخانه ها	۲/۰۱	۴/۰۳	۸/۱۴

ادامه جدول ۳

نمره ی اولویت	میانگین اهمیت*	میانگین دانش*	نیاز آموزشی
۸/۰۱	۴/۳۵	۲/۵۱	پرهیز از تخلیه فضولات دامی و زباله در داخل رودخانه‌ها
۷/۹۳	۴/۳۱	۲/۴۷	جلوگیری از ورود شیرابه حاصل از زباله‌ها به داخل آب‌ها
۷/۷۴	۴/۱۴	۲/۲۷	پرهیز از ریختن پسماندهای فسیلی در داخل رودخانه‌ها و چشمه‌ها
۷/۵۱	۳/۸۹	۱/۹۶	احداث زهکش‌های مناسب در اطراف کشتزارهای کشاورزی
۸/۶۶	۴/۴	۲/۴۲	پرهیز از سوزاندن کودهای حیوانی
۸/۵۲	۴/۲۶	۲/۲۶	حفاظت از هوا جلوگیری از سوزاندن درختان برای سامانه‌های گرمایشی در فصل‌های سرد سال و استفاده از سوخت‌های جایگزین با آلودگی کمتر
۸/۵۰	۳/۹۹	۱/۸۶	مصرف بهینه‌ی اسپری‌ها، آفت‌کش‌ها و حشره‌کش‌ها
۸/۳۲	۴/۳۳	۲/۴۱	جلوگیری از قطع درختان جنگلی و از بین بردن پوشش‌های گیاهی
۸/۱۹	۴/۳۳	۲/۴۴	جلوگیری از سوزاندن زباله
۸/۱۲	۴/۶۱	۲/۸۵	پرهیز از آتش‌سوزی در مرتع‌ها و جنگل‌ها
۸/۱۰	۴/۰۹	۲/۱۱	جلوگیری از تردد خودروهای فرسوده که به میزان زیادی هوا را آلوده می‌کنند
۸/۰۹	۴/۳۵	۲/۴۹	پرهیز از سوزاندن پسماند کشتزارها پس از برداشت
۷/۵۷	۴/۰۹	۲/۲۴	حفظ پوشش گیاهی به منظور جلوگیری از شکل‌گیری طوفان‌های گرد و خاک
۷/۵۶	۴	۲/۱۱	اعمال مقرراتی برای کارخانه‌های صنعتی تا استانداردهای هوای پاک را رعایت کنند
۷/۵۴	۳/۶۸	۱/۶۳	کاهش میزان گازهای گلخانه‌ای
۹/۳۵	۴/۴۳	۲/۳۲	پرهیز از ریختن زباله‌های مختلف خانگی و صنعتی و ...
۸/۸۰	۴/۲۳	۲/۱۵	پرهیز از استفاده بیش از حد از کودهای شیمیایی
۸/۶۵	۴/۵۳	۲/۶۲	پرهیز از قطع بی‌رویه درختان جنگلی
۸/۵۲	۴/۳۵	۲/۳۹	رعایت تناوب زراعی
۸/۲۸	۴/۰۴	۱/۹۹	کاشت گیاهان پوششی به منظور جلوگیری از فرسایش بادی در نقاط بیابانی
۸/۲۲	۴/۳۵	۲/۴۶	خودداری از استفاده از ظرف‌های یکبار مصرف و رهاسازی آن‌ها در طبیعت
۸/۲۱	۴/۳	۲/۳۹	پرهیز از ریختن زباله‌های سمی در طبیعت
۸/۰۸	۴/۰۲	۲/۰۱	تهیه کود آلی از زباله‌های تولیدی
۷/۹۳	۳/۹۳	۱/۹۱	بهره‌برداری اصولی از خاک
۷/۸۵	۴/۰۹	۲/۱۷	پرهیز از رهاسازی پسماندهای فسیلی ماشین‌های کشاورزی در خاک
۷/۷۷	۴/۳۴	۲/۵۵	پرهیز از استفاده از آب‌های آلوده برای آبیاری کشتزارها
۷/۷۴	۳/۹۵	۱/۹۹	پرهیز از استفاده بی‌رویه از سموم و آفت‌کش‌ها
۷/۶۶	۳/۸۷	۱/۸۹	باز یافت بهینه و اصولی زباله‌ها
۷/۶۰	۳/۸۸	۱/۹۲	کار خاکپوشی در مناطق بیابانی به منظور جلوگیری از ایجاد طوفان‌های خاک
۷/۴۷	۳/۸۹	۱/۹۷	استفاده از مواد تولیدی تجزیه پذیر
۷/۳۷	۴/۰۵	۲/۲۳	پرهیز از آتش‌زدن پسماند کشتزارهای کشاورزی
۷/۱۶	۴/۰۹	۲/۳۴	شخم به شیوه اصولی و مناسب
۸/۹۶	۴/۱۹	۲/۰۵	سویه ی حفظ جلوگیری از محدود کردن منبع‌های آبی مورد نیاز گونه‌های جانوری
۸/۵۵	۴/۱۹	۲/۱۵	تنوع‌گونه جلوگیری از بهره‌برداری بی‌رویه از گونه‌های گیاهی (خوراکی و دارویی)
۸/۱۱	۴/۰۱	۱/۹۹	های گیاهی و جلوگیری از احداث سد و آبراهه‌های کشاورزی روی رودخانه‌ها
۸/۱	۴/۰۵	۲/۰۵	جانوری پرهیز از محدود کردن منبع‌های غذایی برای جانوران
۸/۰۸	۳/۹۲	۱/۸۶	پرهیز از ماهیگیری‌های غیرمجاز و خارج از فصل‌های مجاز
۷/۹۲	۳/۸۱	۱/۷۳	خودداری از کاربرد مواد آتش‌زا و غیرمجاز در منبع‌های آبی برای صید ماهی
۷/۹۲	۴/۱۵	۲/۲۴	جلوگیری از تخریب رویشگاه‌های گیاهی و جانوری و تبدیل آن به اراضی کشاورزی
۷/۸۷	۴/۱۹	۲/۳۱	جلوگیری از سرشاخه زنی درختان و بهره‌برداری بی‌رویه از میوه درختان جنگلی برای خوراک دام
۷/۸۶	۳/۹۷	۱/۹۹	جلوگیری از فرسایش خاک ناشی از عملیات کشاورزی
۷/۷۰	۳/۹۷	۲/۰۳	استفاده ی بهینه از سموم دفع آفات گیاهی به منظور جلوگیری از مقاوم شدن آفات و از بین رفتن حشرات مفید
۷/۶۵	۴/۱۸	۲/۳۵	جلوگیری از شکار بی‌رویه جانوران
۷/۴۱	۴/۴۱	۲/۷۳	پرهیز از ایجاد آتش‌سوزی‌های عمدی و غیرعمدی در عرصه‌های گیاهی و جانوری

ادامه جدول ۳

نمره ی اولویت	میانگین اهمیت*	میانگین دانش*	نیاز آموزشی
۷/۲۵	۴/۰۵	۲/۲۶	جلوگیری از توسعه راه‌های ارتباطی و عبور آن از داخل رویشگاه‌های گیاهی و جانوری
۹/۱۴	۴/۱۹	۲/۰۱	سویه ی استفاده ی بهینه و پایدار از گونه‌های گیاهی دارویی و غذایی
۸/۹۸	۴/۳۴	۲/۲۷	حفاظت از پرهیز از قطع یکسره و تبدیل اراضی جنگلی به اراضی کشاورزی
۸/۹۰	۴/۲۲	۲/۱۱	جنگل و مرتع روش بهینه بهره برداری از درختان بنه
۸/۸۲	۴/۴۱	۲/۴۱	پرهیز از قطع درختان جنگلی برای تهیه ی زغال
۸/۷۳	۴/۱۸	۲/۰۹	توجه به توسعه ی پایدار در تبدیل و تغییر کاربری اراضی
۸/۶۲	۴/۲۷	۲/۲۵	جلوگیری از ورود دام به عرصه‌های جنگلی در اوایل فصل رویش
۸/۴۸	۴/۵۱	۲/۶۳	پرهیز از کندن و شکستن نهال‌ها و درختان جنگلی
۸/۳۵	۴/۳۵	۲/۴۳	پرهیز از مصرف بی رویه چوب درختان
۸/۲۶	۴/۰۳	۱/۹۸	جلوگیری از تبدیل مرتع‌ها به دیم زارها
۸/۲۲	۴/۱۱	۲/۱۱	لزوم پرهیز از چرای بی رویه دام
۸/۱۷	۴/۴۶	۲/۶۳	خودداری از استفاده از هیزم به جای سوخت‌های فسیلی
۷/۸۴	۴/۱۷	۲/۲۹	پرهیز از شخم زدن در جهت شیب در عرصه‌های جنگلی و مرتعی
۷/۹۸	۴/۵۱	۲/۷۴	پرهیز از آتش سوزی در عرصه‌های جنگلی
۷/۷۵	۴/۵۱	۲/۷۹	جلوگیری از رها ساختن زباله‌ها در جنگل توسط افرادی که به عنوان تفریح وارد عرصه‌های جنگلی می‌شوند
۷/۷۷	۴/۰۵	۲/۱۳	روش بهینه ی حفظ گونه‌های بومی و در خطر انقراض مانند لاله واژگون، سماق، ارغوان و ...
۷/۷۴	۴/۰۳	۲/۱۱	خودداری از اجرای پروژه‌های عمرانی مانند راهسازی در عرصه‌های جنگلی
۷/۶۲	۳/۹۵	۲/۰۲	پرهیز از سر چر شدن نهال‌های جنگلی توسط دام
۷/۵۶	۳/۹۶	۲/۰۵	کشت نهال‌های مثمر به ویژه گونه‌های دیم در اراضی کم بازده جنگلی به جای کشت زراعی دیم
۷/۲۱	۴/۰۱	۲/۲۱	پرهیز از استفاده ی بی رویه از سموم دفع آفات در عرصه‌های جنگلی و مرتعی
۶/۸۵	۳/۶۱	۱/۷۱	مبارزه با گیاه نیمه انگلی لورانتوس در جنگل

* طیف امتیاز بندی (۱: خیلی کم، تا ۵: خیلی زیاد)

تأثیر این دوره‌ها در رفع نیاز آموزشی زنان روستایی، از آزمون من ویت نی استفاده شد. همان گونه که در جدول ۴ مشخص است، در همه ی سویگان مزبور، تفاوت این دو گروه معنی دار است. به این معنا که دوره های آموزشی در آموزش زیست محیطی زنان روستایی موثر بوده اند.

پس از تعیین نیازهای آموزشی در هر یک از سویگان مختلف حفاظت محیط زیست، برای تحلیل استنباطی داده‌ها اقدام به جمع بستن گویه های نیازهای آموزشی شد. به منظور مقایسه ی نیازهای آموزشی بین دو گروه از زنان روستایی شرکت کرده و شرکت نکرده در دوره های آموزش زیست محیطی و بررسی

جدول ۴- مقایسه ی نیازهای آموزشی بین دو گروه از زنان روستایی

Sig	U	میانگین رتبه ای	گروه	متغیر گروه بندی	نیاز آموزشی
۰/۰۰۸	۴۸۳۶/۵	۹۳/۳۸	شرکت کرده	دوره های آموزش زیست محیطی	سویه ی حفاظت از آب
		۱۱۰/۴۸	شرکت نکرده		
۰/۰۳۶	۳۶۴۸/۵	۹۴/۴۳	شرکت کرده	دوره های آموزش زیست محیطی	سویه ی حفاظت از هوا
		۱۱۲/۵۴	شرکت نکرده		
۰/۰۴۲	۱۹۸۷/۰	۹۵/۹۹	شرکت کرده	دوره های آموزش زیست محیطی	سویه ی حفاظت از خاک
		۱۱۹/۴۰	شرکت نکرده		
۰/۰۳۹	۲۹۷۸/۹	۸۵/۸	شرکت کرده	دوره های آموزش زیست محیطی	سویه ی حفظ تنوع گونه های گیاهی و جانوری
		۱۲۱/۶	شرکت نکرده		
۰/۰۰۵	۴۵۳۸/۴	۱۰۲/۱	شرکت کرده	دوره های آموزش زیست محیطی	سویه ی حفاظت از جنگل ها و مرتع ها
		۱۳۱/۳	شرکت نکرده		

از رادیو و تلویزیون با سویگان مختلف نیازهای آموزشی زنان روستایی با اطمینان ۹۹٪ رابطه‌ی مثبت و معنی دار وجود دارد و بین سن و سویگان مختلف نیازهای آموزشی با اطمینان ۹۵٪ رابطه‌ی منفی و معنی داری وجود دارد.

به منظور بررسی رابطه بین متغیرهای تحقیق، با توجه به مقیاس آنها از ضریب همبستگی اسپیرمن استفاده شد. جدول ۵، متغیرها، ضریب همبستگی و سطح معنی داری آنها را نشان می‌دهد. یافته‌ها گویای آن بود که بین سطح تحصیلات و میزان استفاده

جدول ۵- همبستگی متغیرهای تحقیق با نیازهای آموزشی زنان روستایی

متغیر اول	نیاز آموزشی		سویه‌ی حفاظت از آب		سویه‌ی حفاظت از هوا		سویه‌ی حفاظت از خاک		سویه‌ی حفاظت از تنوع گونه‌های گیاهی و جانوری		سویه‌ی حفاظت از جنگل‌ها و مرتع‌ها	
	P	R	P	R	P	R	P	R	P	R	P	R
سن	۰/۰۱۷	۰/۲۲۶*	۰/۰۱۱	۰/۲۴۱*	۰/۰۴۱	۰/۱۹۵*	۰/۰۰۱	۰/۲۳۸*	۰/۰۰۱	۰/۶۲۰**	۰/۰۰۱	۰/۵۰۲
سطح تحصیلات	۰/۰۰۰	۰/۶۰۲**	۰/۰۰۲	۰/۵۸۲**	۰/۰۰۰	۰/۶۳۲**	۰/۰۰۱	۰/۴۹۰**	۰/۰۰۱	۰/۶۲۰**	۰/۰۰۱	۰/۵۰۲
پیشینه‌ی فعالیت دامداری-کشاورزی	۰/۱۱۹	۰/۱۴۹	۰/۰۸۱	۰/۴۹۱	۰/۲۱۷	۰/۱۴۷	۰/۱۲۱	۰/۱۸۸	۰/۱۲۱	۰/۵۳۱	۰/۰۰۱	۰/۵۰۲
میزان شرکت در دوره‌های آموزشی	۰/۴۱۹	۰/۱۳۱	۰/۱۳۸	۰/۲۰۱	۰/۵۰۱	۰/۵۲۸	۰/۱۶۳	۰/۱۶۸	۰/۱۶۳	۰/۱۱۲	۰/۰۰۱	۰/۵۰۲
میزان ارتباط با مروجان و کارشناسان	۰/۸۲۶	۰/۵۱۴	۰/۱۶۵	۰/۱۶۶	۰/۱۴۵	۰/۲۰۳	۰/۲۱۵	۰/۱۴۸	۰/۲۱۵	۰/۱۳۳	۰/۰۰۱	۰/۵۰۲
میزان استفاده از رادیو و تلویزیون	۰/۰۰۰	۰/۳۶۱**	۰/۰۰۰	۰/۷۰۴**	۰/۰۰۰	۰/۱۸۳**	۰/۰۰۰	۰/۲۲۸**	۰/۰۰۰	۰/۲۷۴**	۰/۰۰۰	۰/۵۰۲

تناسب دارند. از آنجا که فرضیه‌ی صفر در این مدل رد نشده است پس می‌توان نتیجه گرفت که داده‌ها و مدل پیش بینی شده سازگاری دارند و مدل مناسب است.

جدول ۷- اطلاعات برازش مدل

Sig	Chi-square	مدل
۰/۲۷۹	۳۸۲/۶۵۴	پیرسون
۰/۲۸۶	۳۸۵/۶۴۳	انحراف

پس از ارزیابی برازش مدل، متغیرهای مؤثر بر نیازهای آموزشی برآورد شدند. نتایج نشان داد که از مجموع سه متغیر وارد شده به مدل که همبستگی آنها با متغیر وابسته معنی دار شده بود، دو متغیر میزان تحصیلات و میزان استفاده از رادیو و تلویزیون توانسته اند ۲۱ درصد از احتمال واریانس متغیر وابسته‌ی نیازهای آموزشی را تبیین نمایند ($R^2=0/215$ مک فادن) و مابقی احتمال مربوط به متغیرهایی است که در این تحقیق به آنها پرداخته نشده است (جدول ۸).

به منظور بررسی احتمال نقش متغیرهای مستقل پژوهش بر نیازهای آموزشی، با توجه به ترتیبی بودن متغیر وابسته از رگرسیون ترتیبی استفاده شده است. جدول ۶، نتیجه آزمون نسبت احتمال را نشان می‌دهد.

جدول ۶- اطلاعات برازش مدل

Sig	Chi-square	-2loglikelihood	مدل
		۳۸۹/۴۹۲	پایه
۰/۰۰۰	۱۴۸/۸۹۵	۲۴۰/۵۹۷	نهایی

با توجه به مقدار به دست آمده برای آماره کای اسکویئر و معنی داری آن در جدول ۶، می‌توان نتیجه گیری کرد که مدل لوجیت یک مدل مناسب بوده و متغیرهای مستقل به خوبی می‌توانند احتمال تغییر سطوح متغیر وابسته را تبیین کنند. جدول ۷، نیز بیانگر آزمون نکویی برازش است. نتایج این جدول نشان می‌دهد که داده‌های مشاهده شده با مدل برآورد شده

جدول ۸- خلاصه اطلاعات رگرسیون ترتیبی متغیرهای اثرگذار بر نیازهای آموزشی

متغیر	برآورد	SE	Wald	Sig
تحصیلات	۱/۸۲۳	۰/۴۲۴	۲۳/۱۷۸	۰/۰۰۰
میزان استفاده از رادیو و تلویزیون	۰/۷۱۹	۰/۲۲۸	۱۱/۲۴۷	۰/۰۰۳

215/0=R² McFadden   233/0= R²Nagelkerke   218/0= R² Cox and Snell

بحث و نتیجه گیری

نتایج به دست آمده از پژوهش نشان داد که حدود ۷۷ درصد زنان روستایی کمتر از ۴۰ سال سن داشته و نزدیک به ۴۱ درصد از آنان دارای تحصیلات دیپلم و بالاتر بوده اند. بنابراین جامعه ی مورد بررسی یک جامعه ی جوان و به نسبت تحصیل کرده به شمار می آید که می توان از این قابلیت در ارائه ی آموزش های زیست محیطی نوین و به روز و با استفاده از مواد کمک آموزشی گوناگون استفاده کرد. ولی متأسفانه میزان مشارکت زنان در دوره های آموزشی مناسب نبوده و تنها ۳۲ درصد پاسخگویان در حد زیاد و خیلی زیاد در دوره ها شرکت کرده اند. این امر می تواند ناشی از تناسب نداشتن برنامه های آموزشی با نیاز فراگیران و یا هماهنگ نبودن زمان برگزاری کلاس ها با اوقات فراغت زنان روستایی باشد. ویسی و زرنندیان (۱۳۸۸) و عزیزی و همکاران (۱۳۸۸)، نیز در پژوهش خود نتیجه گرفته اند که زنان آگاهی زیست محیطی اندکی دارند و مخاطب برنامه های آموزشی قرار نگرفته اند.

نتایج نیازسنجی آموزشی بر مبنای مدل بوریچ نشان داد که زنان روستایی در همه ی حیطه های آموزشی مربوط به حفظ محیط زیست از جمله، حفاظت از آب، حفاظت از هوا، حفاظت از خاک، حفظ تنوع گونه های گیاهی و جانوری، و حفاظت از جنگل ها و مرتع ها نیازمند آموزش می باشند. بدین ترتیب که در حیطه حفاظت از آب، پرهیز از شستشوی پشم گوسفندان در حاشیه رودخانه ها؛ در حیطه حفاظت از هوا، پرهیز از سوزاندن کودهای حیوانی؛ در حیطه حفاظت از خاک، پرهیز از ریختن زباله های مختلف خانگی و صنعتی؛ در حیطه حفظ گونه های گیاهی و جانوری، جلوگیری از محدود کردن منبع های آبی مورد نیاز گونه های جانوری؛ و در حیطه

حفاظت از جنگل ها و مرتع ها، استفاده ی بهینه و پایدار از گونه های گیاهی دارویی و غذایی؛ از جمله اولویت دارترین نیازهای آموزشی در این نیازسنجی می باشند. نتایج این پژوهش با پژوهش های ویسی و زرنندیان (۱۳۸۸)، عزیزی و همکاران (۱۳۸۸)، وویپ و همکاران (۲۰۱۴) و مودوکوتی و میلر (۲۰۰۲)، مبنی بر این که زنان نیازمند آموزش های زیست محیطی هستند، همسو می باشد.

مقایسه ی نیازهای آموزشی بین دو گروه از زنان روستایی شرکت کرده و شرکت نکرده در دوره های آموزش زیست محیطی نشان داد که تفاوت این دو گروه در تمام سویگان نیازهای آموزشی معنی دار بوده و زنان شرکت کننده در دوره ها، نیاز آموزشی کمتری داشتند. این یافته لزوم برگزاری دوره های آموزشی زیست محیطی را توجیه می کند و نشان می دهد که دوره های آموزشی در آموزش زیست محیطی زنان روستایی موثر می باشد. همچنین بنا بر نتایج رگرسیون ترتیبی از بین متغیرهای پژوهش تنها متغیر میزان تحصیلات و استفاده از رادیو و تلویزیون بر نیازهای آموزشی تأثیر معنی داری داشتند. این یافته با نتایج پژوهش نجفیان و نامداری (۱۳۹۱)، همسو و با نتایج محمدرزاده و همکاران (۱۳۹۴) ناهمسو می باشد.

با توجه به نتایج این پژوهش پیشنهاد می شود:

- از قابلیت دو رسانه صدا و سیما برای آگاهی بخشی و آرایه ی آموزش های زیست محیطی به زنان روستایی استفاده شود و شبکه استانی صدا و سیما نسبت به تولید و پخش برنامه های مرتبط با مسایل محیط زیست متناسب با زبان و فرهنگ بومی محلی بیش از پیش اقدام کند.

- از قابلیت کلاس ها، دوره های آموزشی، نشریه ها، و مجله های ترویجی برای آگاهی دادن به زنان روستایی استفاده بیشتری به عمل آید. همچنین از قابلیت های فضای مجازی برای آموزش های زیست محیطی

استفاده‌ی بهینه‌ی ای به عمل آید.
 - در برنامه‌های آموزشی زیست محیطی، زنان روستایی در زمره‌ی مخاطبان آموزش قرار داده شوند و بهره‌مندی زنان مزبور از این کلاس‌ها ارتقا یابد.
 - شرکت آب و فاضلاب روستایی با همکاری سازمان جهاد کشاورزی، در برگزاری دوره‌های آموزشی با محوریت حفاظت از آب برای زنان روستایی، اقدام کند.

- تعامل و همکاری‌های بین‌بخشی میان سازمان‌های درگیر در حوزه‌های زیست محیطی افزایش پیدا کند و سازمان‌های حفاظت محیط زیست، و جنگل‌ها و مرتع‌ها و آبخیزداری با همکاری سازمان جهاد کشاورزی نیز در ارائه آموزش‌های زیست محیطی برای همگان به ویژه زنان روستایی، با توجه به مهم‌ترین نیازهای به دست آمده در این پژوهش اقدام کنند.

منبع‌ها

- پزشکی راد، غلام رضا و دیگران (۱۳۸۷). ارزیابی نیازهای آموزشی حرفه‌ای مربیان کشاورزی مراکز آموزش کشاورزی استان‌های مازندران و گلستان با استفاده از مدل بورلیچ، تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران، ۲۹ (۱)، ۵۵-۶۲.
- تکیه خواه، ج.، (۱۳۸۷) نقش آموزش زنان در حفاظت از محیط زیست، سایت انجمن زنان زمین، <http://greenway.blogspot.com>
- رضوانفر، ا.، مرادنژادی، ه.، شریف زاده، ا.، و واحدی، م. (۱۳۸۵) بررسی نیازهای اطلاعاتی و منابع کسب اطلاعات زنان کشاورز در شهرستان شیروان چرداول، همایش ملی زنان و چالش‌های پیش رو، ایلام، ۱۰-۱۲ آبان.
- زرافشانی، ک.، آگهی، ح. و خالدی، خ. (۱۳۹۰) نیازسنجی آموزشی زنان روستای قمام شهرستان سنقر (بر مبنای مدل بورلیچ و تحلیل کودرانت)، مجله زن در توسعه و سیاست (پژوهش زنان)، دوره ۹، شماره ۱، بهار ۱۳۹۰: ۱۶۵-۱۸۳.
- زمانی کوخالو، ل.، زمانی کوخالو، م. و نوروزی، د. (۱۳۹۱) شناسایی نیازهای آموزشی خانوارهای منطقه ۱۹ تهران بر اساس سرفصل موضوعات آموزشی محیط زیست، دومین کنفرانس برنامه ریزی و مدیریت محیط زیست، تهران، دانشگاه تهران.
- سعادت، ن.، کریمی، د. و منوری، س.م. (۱۳۹۳) بررسی نیازهای آموزشی زیست محیطی دانش‌آموزان استان خوزستان، علوم و تکنولوژی محیط زیست، دوره شانزدهم، شماره ویژه ۹۳، ۵۰۱-۵۱۱.
- شفیعی، ل. (۱۳۹۳) بررسی نیازهای آموزشی زنان روستایی در تولید شیر بهداشتی در گاوداری‌های سنتی شهرستان بم، مجله تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران، دوره ۴۵، شماره ۴، زمستان ۱۳۹۳، ۷۱۵-۷۲۴.
- صالحی، ص.، پازوکی نژاد، ز.، و امامقلی، ل. (۱۳۹۲) آموزش و پرورش و محیط زیست (نگرش، آگاهی و رفتارهای زیست محیطی دانش‌آموزان)، مجله علوم تربیتی دانشگاه شهید چمران اهواز، دوره ششم، سال ۲۰، پاییز و زمستان ۱۳۹۲، ۱۷۱-۱۹۰.
- عبداللهی، ع. و صادقی، ح.ر. (۱۳۹۱) نیازسنجی آموزش زیست محیطی دانش‌آموزان پسر مقطع ابتدایی شهر اصفهان، فصلنامه آموزش محیط زیست و توسعه پایدار، سال اول، شماره اول، پاییز ۱۳۹۱، ۹-۱۵.
- عزیزی، مریم؛ شبیری، سیدمحمد؛ مهدی زاده، حسین (۱۳۸۸). بررسی روش‌های آگاه‌سازی و دانش‌افزایی زنان خانه دار شهر ایلام در زمینه حفاظت از محیط زیست. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه پیام نور تهران.
- عظیمی، م.، کرمی، ع. و غلامی، م. (۱۳۹۱) افزایش دانش زیست محیطی همگانی با تاکید بر آموزش محیط زیست، چهارمین همایش ملی آموزش، ۲۷ و ۲۸ اردیبهشت ۱۳۹۱، تهران، دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی.
- عمادی، محمدحسین (۱۳۸۲). بازنگری در انگاره‌ها و راهبردهای آموزشی محیط زیست، چالش‌ها و چاره‌ها، تهران: انتشارات جهاد کشاورزی.

فتحی واجارگاه، ک. و فرمهینی فراهانی، م. (۱۳۸۲). دانش زیست محیطی زنان برای توسعه پایدار، تهران، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی

کریمی، د. (۱۳۸۲). بررسی نیازهای آموزش زیست محیطی دانش آموزان، معلمان و زنان خانه دار در منطقه خاک سفید تهران، فصلنامه محیط زیست، شماره ۴۰، ۶-۱۷.

محمدزاده، م.، اللهیاری، م. ص. و انصاری، م. ح. (۱۳۹۴). نیازهای آموزشی کارشناسان سازمان جهاد کشاورزی گیلان در اجرای کشاورزی دقیق، فصلنامه پژوهش مدیریت آموزش کشاورزی، شماره ۳۲، بهار ۱۳۹۴، ۵-۱۳.

مسرور رودسری، م.، رضوانی، م.، خارا، ح. و جمال زاد فلاح، ف. (۱۳۹۲). اثربخشی دوره آموزشی ترویجی بر آگاهی های زیست محیطی آبی پروران گیلان، مجله توسعه آبی پروری، سال هفتم، شماره اول، بهار ۱۳۹۲، ۷۵-۸۶.

ویسی، ه. و زرنديان، ا. (۱۳۸۸). تبیین نیازهای آموزشی زیست محیطی زنان خانه دار: مطالعه موردی زنان خانه دار منطقه ۱۲ تهران، فصلنامه مطالعات اجتماعی روان شناختی زنان، سال ۷، شماره ۲، پاییز ۱۳۸۸، ۷-۲۳.

یوسفیان، جواد، (۱۳۸۷). نقش زنان و به ویژه زنان روستایی در حفاظت از محیط زیست، همایش سیمای زن در جامعه، زن و محیط زیست، تهران، دانشگاه الزهرا

Borich, D. Garry. (1980). A needs assessment model for conducting follow-up studies. *Journal of Teacher Education*, 4(3), pp39-42.

Butt, T.M.; Zhenguob, H.; Butt, S.L.; & Hassan, M.Z.Y.(2013). Need assessment of agricultural extension education for the rural subsistence poultry women in the Punjab, Pakistan, *International Journal of Agricultural Extension*, 1(1), pp 8-14

Cetin, G. & Nisanci, S. H. (2010). Enhancing students' environmental awareness, *Procedia Social and Behavioral Sciences* 2 (2010), pp 1830-1834. Available online at www.sciencedirect.com

Guiriba, G.O. (2013) The Role of Women in Environmental Conservation in Sorsogon Province, Philippines, *The International Journal of Social Sciences*, 13(1): pp 123-133

Hasiloglu, M. A., Keles, P. U., & Aydin, S. (2011). Examining environmental awareness of students from 6th, 7th and 8th classes with respect to several variables: "sample of Agri city", *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 28 (2011), pp 1053 - 1060. Available online at www.sciencedirect.com

Hossain, A. & Islam, Sh.(2012). Information needs of rural women: A study of three villages of Bangladesh, *Library Philosophy and Practice (e-journal)*. Paper 693. <http://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/693>

Kaplan, M. (2003). Intergenerational programming in extension needs assessment as planning tool. *Journal of extension*, 41(4): 23-35

LateH, H.,and Muniandy, P.)2010(. Environmental Education (EE): Current Situational and the Challenges among Trainee Teachers at Teachers Training Institute in Malaysia. *Procedia Social and Behavioral Sciences* 2:1896-1900.

Mech, D., Handique, P.K. & Barma, H. (2010) Training needs of rural women in Era culture in Assam province. *Global Journal of Human Social Science*, 10(7), December 2010, pp 5-7

Mudukuti, A.E. & Miller, L. (2002). Factor related to Zimbabwe Women Educational Needs in Agriculture. *Journal of international agriculture and extension education*, 9(3): 47-53

Sindhu, P. & Singh, S. (2014). A Study of Awareness towards Environmental Education among the Students at Secondary Level in Gurgaon District, International Journal of Scientific and Research Publications, 4(1), pp1-4

Tor, H. (2009). Increasing women's environmental awareness through education, Procedia Social and Behavioral Sciences 1 (2009), pp 939-942, Available online at www.sciencedirect.com

Wuyep, S.Z.; Dung, V.C.; Buhari, A.H.; Madaki, D.H.; & Bitrus, B.A.(2014). Women participation in environmental protection and management: Lessons from Plateau State, Nigeria, American Journal of Environmental Protection, 2(2), pp 32-36

Conservation education needs of rural women city of Ilam

M. Vahedi¹, H. Moradnezhad², S. Soleymanezhad³

1- Assistant professor, Department of Agricultural Extension and Education, Islamic Azad University, Ilam Branch

2- Graduated master science of Agricultural Extension and Education, Islamic Azad University, Ilam Branch

3- Assistant professor, Department of entrepreneurship and rural development, Ilam University

Abstract

Considering the role of women especially rural women in environment protection, recognizing the educational needs and related trainings for them is necessity. The purpose of this research was to investigating educational needs of Ilam rural women on environment protection. This quantitative and applied analytical research was conducted. The statistical population of this research included all rural women in Ilam Township (N=13400). Using proportionate stratified random sampling method and based on Cochran formula, 150 of them were selected as the sample. Research instrument to collect data was questionnaire that its content validity confirmed by an expert panel and convergent validity confirmed by calculating CR= 0.87 and AVE=0.79. Ordinal theta (using R software), was calculated to measure reliability of the questionnaire ($\Theta = 0.79 - 0.87$). In order to determine educational needs, Bourich model was used. The results showed that rural women need training in all five components of environment protection, including protection of water, air, soil, maintaining species diversity of vegetative and animal and protecting forests and ranges. Comparison between two groups of rural women who participated and did not participate in related extension education courses using mann-whitney U, showed that there was significant difference between the two groups. Based on the findings of ordinal regression, two variables of education and use of radio and television had significant effect on the probability of indicating rural women's educational needs.

Index Terms: Educational need, need assessment, environment protection, rural women

Corresponding Author: M. Vahdei

Email: marjan.vahedi@yahoo.com

Received: 28/07/2016 ; **Accepted:** 15/02/2017